

Юліуш Зарембський:
предки, сучасники, нащадки

Збірник статей
Частина 2

КИЇВ • НОВА ДУМКА • 2026

УДК 78.071. 1 (477.42)

З 34

Рекомендовано до друку вченою радою
Музею Бориса Лятошинського в Житомирі
(протокол № 7 від 1 грудня 2025)

Рецензенти:

Ганзбург Г. І. – кандидат мистецтвознавства (Швейцарія)

Кукуре С. П. – кандидат філософських наук (Фінляндія)

Редакційна колегія:

Гусев В. І. – доктор історичних наук, професор;

Шамаєва К. І. – доктор мистецтвознавства, професор;

Волосатих О. Ю. – кандидат мистецтвознавства, доцент;

Копоть І. Є., кандидат мистецтвознавства, доцент;

Гілевич Е. В. – науковий секретар правління Міжнародного товариства
польської музики імені І. Я. Падеревського;

Шміло Д. А. – член вченої ради Музею Бориса Лятошинського в Житомирі;

Окорокова С. М. – журналістка;

Остринський В. В. – краєзнавець.

Редактори-упорядники:

Копоть І. Є., Шміло Д. А.

З-34 Юліуш Зарембський: предки, сучасники, нащадки Збірник
статей. Частина 2. – Київ: ТОВ НВ «Нова Думка», 2026. – 288 с.

ISBN 978-617-8816-57-5

У збірнику вперше в українській музичній історіографії представлені джерелознавчі, аналітичні, мемуаристичні, епістолярні матеріали щодо життя та творчості видатного піаніста та композитора Юліуша Зарембського (1854–1885), його предків та нащадків.

Адресується фахівцям-дослідникам, викладачам та студентам навчальних закладів, а також усім, хто цікавиться історією української музики та музичною регіоналістикою.

УДК 78.071. 1 (477.42)

ISBN 978-617-8816-57-5

© Колектив авторів, 2026

© ТОВ «Наукове видавництво

“Нова думка”», видання, 2026

Juliusz Zarębski:
Ancestors, Contemporaries
and Descendants

Collection of papers

Part 2

Zhytomyr
“Buk-Druk” Publishing House LLC

ЗМІСТ

Володимир ОСТРИНСЬКИЙ

**АНДЖЕЙ ЯНОВИЧ У КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ
ЖИТОМИРА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ 5**

Юліуш ЗАРЕМБСЬКИЙ

ЛИСТИ ДО АНДЖЕЯ ЯНОВИЧА
(переклад Володимира ОСТРИНСЬКОГО,
коментарі Дар'ї ШМІЛО). 165

Людмила ВОЛЬСЬКА

**ПОРУЧ З ФЕРЕНЦОМ ЛІСТОМ: РОКИ НАВЧАННЯ
ЮЛІУША ЗАРЕМБСЬКОГО (1874–1876) 171**

Олександра НІМИЛОВИЧ

**СЮІТА «A TRAVERS POLOGNE», ОР. 23, ЮЛІУША
ЗАРЕМБСЬКОГО – ЯСКРАВІЙ ЗРАЗОК РОМАНТИЧНОЇ
ФОРТЕПІАННОЇ АНСАМБЛЕВОЇ МУЗИКИ 212**

Кіра ШАМАЄВА, Ольга ВОЛОСАТИХ

ШОПЕНІАНА ВОЛИНСЬКОГО КРАЮ 240

Катерина ФАДЄЄВА

**СТИЛЬОВІ ПРОЄКЦІЇ ФОРТЕПІАННОЇ ТВОРЧОСТІ
ЮЛІУША ЗАРЕМБСЬКОГО 268**

Дар'я ШМІЛО

«Я ВОСКРЕСИТИ МОЖУ ЩАСТЯ МИТІ»
(сценарій концерту з творів Ю. Зарембського та його
учнів 1 жовтня 2025 року, Житомир). 276

Додатки

Додаток А. «ЗАРЕМБСЬКИЙ – 170»: програма концерту
20 листопада 2024 року 282

Додаток Б. ПРО КОНЦЕРТ ПОДРУЖЖЯ ЗАРЕМБСЬКИХ
У ЖИТОМИРІ 283

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ 286

АНДЖЕЙ ЯНОВИЧ У КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ ЖИТОМИРА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

Анджей Янович – піаніст, віолончеліст, композитор, автор оперної, ораторіальної та камерної музики, пісень, керівник оркестру, диригент симфонічного оркестру, музичний педагог, поет, прозаїк, перекладач, кореспондент, нумізмат, колекціонер монет і медалей, автор статей із музикознавства, літературознавства та нумізматики.

Одеса

Анджей (Андрій Григорович) Янович (Andrzej Janowicz) народився 23¹ листопада 1836² року в Одесі [11, с. 10; 19, с. 397;

¹ Дати подані за першоджерелами.

² Альберт Совінський*, Антоній Ришард, Йосип Хомінський вказують роком народження 1836 [52, арк. 37 зв.; 56, с. 199; 57, с. 157], що підтверджується Метричною книгою Житомирської кафедральної римсько-католицької приходської церкви на 1902 рік (частина третя, про померлих) [8, арк. 477 зв.], але інші дослідники іноді помилково вказують 1830 рік.

У 1874 році в «Słowniku muzyków polskich» А. Совінський уперше представив біографію Анджея Яновича широкому загалу [57, с. 157]. Хоча в статті «Wojciech Sowiński» «Вікіпедії», бібліографія якої складається з одного джерела (Mała encyklopedia muzyki. Red. naczelny Stefan Śledziński. Warszawa : PWN, 1981), і зазначається, що «Słownik muzyków polskich» (1874) є перекладом «Les musiciens polonais» (1857) [409], це не зовсім відповідає дійсності, оскільки різниця між виданнями суттєва: з'явилися нові статті**, старі – були перероблені й доповнені***.

* З короткими відомостями про осіб, які мали прямий чи

47, с. 111; 48, с. 424; 49, с. 160; 57, с. 157] в сім'ї дворян Кам'янецького повіту Подільської губернії Гжегожа та Терезії (уроджена Макаревич) Яновичів [119, посвята]. Мав братів Теофіла, Олексія та Еразма (1828/1829 – ?) [126, с. 5; 127, с. 5; 199, арк. 193 зв., 234 зв., 289, 328 зв., 431, 502 зв., 516 зв., 550 зв., 564 зв., 627 зв., 671].

Кам'янець-Подільськ³

Навчався в Кам'янець-Подільській гімназії [19, с. 397; 48, с. 424].

До 1855 року служив у Податковій палаті Подільської губернії [38, с. 64].

Закордонні подорожі

Анджей Янович у різні роки здійснив три закордонні подорожі, під час яких побував у Австрії, Німеччині, Франції, Бельгії, Іспанії, Португалії, Єгипті, Туреччині, Англії та Італії [19, с. 397; 48, с. 424]. У цих поїздках познайомився з видат-

опосередкований стосунок до життя та творчості Анджея Яновича, а також зустрічаються на сторінках цієї розвідки, читачі можуть ознайомитися в доданому до неї біографічному довідникові.

** Астіонім «Житомир» у першому виданні не зустрічається жодного разу, а на сторінках другого – з'являється 13 разів: у статтях «N. Panna Berdyczowska» – 1 раз, «Bańkiewicz Wincenty» – 2 рази, «Czapiek J.» – 1 раз, «Dąbrowski Henryk» – 1 раз, «Janowicz Andrzej» – 3 рази, «Kocipiński Antoni» – 1 раз, «Łopatyński Faustyn» – 1 раз, «Witwicki J.-D.» – 1 раз, «Zarembski Julian» – 1 раз, «Zawadzki Michał» – 1 раз [57, с. LI, 14, 66, 70, 157, 193, 241, 408, 425, 427]. Це перше настільки широке представлення житомирської музичної школи в музикознавчих довідниках.

*** А. Совінський в листі до Йосифа-Богдана Залеського від 20 травня 1874 року просить надіслати до «Słownika muzyków polskich» список своїх ліричних поезій, доповнений новими виданнями [116, 217 – 217 зв.].

³ Нині – Кам'янець-Подільський. У 1795–1944 роках – Кам'янець-Подільськ.

ними поетами, прозаїками, драматургами, композиторами, музикантами XIX століття, серед яких – Джоаккіно-Антоніо Россіні, Адрієн-Франсуа Серве, Ференц Ліст, Йоахим Лелевель, Олександр Дюма (батько), Огюстен-Ежен Скріб, Жан-Батист-Альфонс Карр, Адам-Бернард Міцкевич [19, с. 398].

Деякий час жив у Німеччині, де вдосконалював гру на фортепіано та вивчав теорію музики [49, с. 160; 56, с. 199; 58, с. 566].

Жив у Брюсселі, де в місцевій консерваторії опановував премудрості музики під керівництвом її відомого директора Франсуа-Жозефа Феті [19, с. 398]. Можливо, його вчителем був Адрієн-Франсуа Серве.

Кам'янець-Подільськ, Рункошів

Після повернення із закордону Анджей Янович оселився на кілька років у Кам'янцю-Подільську, де заробляв на життя, даючи уроки музики та співу [49, с. 160; 58, с. 566], керував оркестром у маєтку Йжицького (Іжицького) [57, с. 167–168], який знаходився, ймовірно, в селі Рункошів⁴, що за 30 км від Кам'янця-Подільська та за 4 км від Бакотської затоки Дністра.

Враження від проведених на Подністров'ї років були відображені у виданій пізніше повісті «Жебраки», на перших сторінках якої Анджей Янович змальовує Дністер, подільське село на березі річки та навколишні краєвиди [126, с. 7–9; 127, с. 7–9].

⁴ Серед власників маєтків, прізвища яких подані в «Колекції документів про шляхетські маєтки на території Руського, Волинського, Подільського та інших воєводств» Центрального державного історичного архіву України (м. Львів), немає Йжицьких, але є Іжицькі [209, 61 арк.]. У п'ятнадцятитомному «Географічному словнику Польського королівства та інших слов'янських країн» також немає власників маєтків Йжицьких, але є такий собі Іжицький, який у XIX столітті володів певний час частиною села Рункошів [261, с. 739].

Бердичів

Із Кам'янця-Подільська Анджей переїжджає до Бердичева [49, с. 160; 58, с. 566]⁵, де починає публічну літературну діяльність, видає перші свої повісті «Шулер» (1856)⁶, «Одинок» (1856)⁷, «Мандрівний музикант» [48, с. 425; 49, с. 160; 58, с. 566; 98, с. 201; 102, с. 245].

4 березня 1856 року Анджей Янович посилає Юзефу-Ігнацію Крашевському в Житомир екземпляр своєї першої повісті «Шулер» і супровідний лист із проханням дати їй оцінку. Із вказаної для подальшого спілкування адреси, яку знаходимо наприкінці першого листа, дізнаємося, що Янович проживав у Бердичеві в будинку Падкевича [116, арк. 490]. Екземпляр першої повісті А. Яновича «Шулер», надісланий Крашевському для рецензування, зберігається в бібліотеці видатного польського письменника й донині [93, с. 273]. Пізніше, в 1862 році, вже Янович надрукував у науково-літературному виданні «Познанський тижневик» («Tygodnik Poznański») рецензію на чотиритомник Крашевського «Вертеп: уривок зі щоденників невідомого», який вийшов у Києві того ж року [97, с. 181; 135, с. 300–303]. Крім трьох листів А. Яновича до Крашевського від 4 і 14 березня та 17 травня 1856 року [116, арк. 489–494 зв.], зберігся й лист Крашевського до Яновича від 1865 року [117, арк. 356 – 356 зв.]. У «Альбомі житомирян», подарованому інтелігенцією Житомира Крашевському в 1879 році, розміщений вірш Яновича [106, с. 209].

У серпні 1856 року у варшавській «Щоденній газеті» («Gazeta Codzienna») виходить украй негативна, розгромна рецензія Генріха-Фрідріха Левестама на повість «Шулер»

⁵ Тоді суддею в Бердичеві працював відомий композитор-аматор Деонісій Бонковський, можливо, родич Аполонії Беньковської, дружини Еразма Яновича [199, арк. 431].

⁶ Повість допущена до друку 14 листопада 1855 року.

⁷ Повість допущена до друку 18 квітня 1856 року.

Анджея Яновича. Інспектору гімназії (в подальшому – професору Імператорського Варшавського університету) не сподобалося буквально все. Навіть мову твору він назвав не польською, а сумішшю української з французькою [32, с. 3].

Також Анджей Янович деякий час давав уроки музики в Краснополі, що за 35 км від Бердичева [38, с. 64].

Махнівка

У 1857 році з Бердичева Анджей Янович переїжджає до Махнівки [58, с. 566], що знаходиться за 20 км від Бердичева. Живе там два роки в домі брата Тимка Падури Юзефа⁸ [19, с. 398].

У львівській газеті «Світанок» («Świt»), присвяченій політиці, економіці та літературі, за 2 квітня 1857 року в рубриці «Літературно-мистецькі новини» є замітка, що Анджей Янович, який мешкає в Махнівці, що в Україні, підготував новий двотомний роман під назвою «Поет і музикант»⁹ [4, с. 3].

Співпрацює з варшавською «Щоденною газетою» («Gazeta Codzienna»)¹⁰ [19, с. 398], в якій у 1857 році друкує оповідання «Мертві клавіші», присвячене Тимкові Падурі [120, №№253–256], та оповідання «Віолончеліст» [121, №№338–339]. У кінці оповідань Анджей Янович зазначає, що виклав розповіді, повідомлені Бенедиктом Доленгою. Якуб Юркевич (Бенедикт Доленга) в шкільні роки дружив з

⁸ Олександр-Болеслав Бжостовський пише, що Анджей Янович жив у братів Падур. Уточнимо, що хоча в домі й проживали Тимко та Юзеф Падури, садибу в 1841 році придбав саме Юзеф [254, с. 83–85].

⁹ В енциклопедіях, словниках, бібліографічних довідниках і каталогах інформації про цей роман немає. Очевидно, він не був виданий.

¹⁰ «Щоденна газета» в 1861 році змінила назву на «Польську газету» («Gazeta Polska»). О.-Б. Бжостовський вказує пізнішу назву.

Олександром Грозою, який у цей час працює в Бердичеві вчителем. У Національній бібліотеці імені Оссолінських (м. Вроцлав) зберігаються листи Бенедикта Доленги до Анджея Яновича, написані саме в 1857 році [96, с. 517–518; 311].

14/26 січня 1859 року в Анджея Яновича в Махнівці¹¹ народився син Ганнібал [52, арк. 38].

Житомир

Олександр Гроза був ініціатором та одним із засновників у Житомирі Товариства з видання польських книг за зниженими цінами під назвою Торговий дім «Качковський, Ліпковський і Гроза» [58, с. 566; 190, с. 183; 311]. У 1859 році Анджей Янович на запрошення Олександра Грози співпрацювати в цьому Товаристві переїжджає разом із сім'єю до Житомира [58, с. 566].

З Товариством також співпрацювали Аполло Коженьовський, Ігнацій Кнолл, Едвард-Мар'ян Галлі, Андрій Квятковський, Владислав Іжицький, Леон Потоцький, Теофіл Чапський, Фортунат Новіцький, Антоній Петкевич (Адам Плуг), Костянтин Будкевич [17, с. 363; 190, с. 183].

Незабаром видавництво припинило своє існування, і Анджей Янович зосередився на уроках музики [58, с. 566], за які йому, на жаль, майже не платили, бо він, маючи почуття самоповаги, не міг себе рекламувати заради зиску. Олександр-Болеслав Бжостовський дає таку характеристику А. Яновичу: скромний і тихий, обдарований і відомий, сумлінний і працю-

¹¹ Антоній Ришард пише: «в Мурованій Махнівці» [19, с. 38]. Ця назва зберігалася за містечком доволі довго, із часів Прота Потоцького, який наприкінці XVIII століття понабудовував у Махнівці мурованих будинків, у яких головню розміщалися магазини. Ще Махнівку в той період називали «малою Варшавою». Але після перенесення в 1846 році повітового центру з Махнівки до Бердичева містечко занепало [262, с. 878].

витий, надмірний ідеаліст, суворий, але справедливий у своїх судженнях [19, с. 398].

Анджей Янович продовжує також і літературну творчість. У 1860 році виходять «Оповідання Леонарда: уривок із повісті «Вовкулаки» [123], повість «Вовкулаки: фантастична картина»¹² [124].

У 1860¹³ році Кароль Вільд надрукував у Львові думу Тимка Падури «Роман з Кошири» з музикою Анджея Яновича, яку композитор присвятив дружині намісника Галичини Марії Потоцькій [145]. Графи Потоцькі були власниками Сатанова, що за 65 км від Кам'янця-Подільського.

Із 1860 року в Житомирі Костянтин Будкевич починає видавати своїм накладом музичні твори Анджея Яновича. Першим виданим твором стає пісня «Зіронька» («Gwiazdka») на слова Олександра Грози [139].

У журналі «Музичний рух» (Варшава, 1860, №28), який видавався під редакцією Юзефа Сікорського, була вміщена коротка рецензія на «Зіроньку»: *«З надісланих нам нотних записів, що містять першу з шести пісень у супроводі фортепіано, написаних паном Анджеєм Яновичем, ми не можемо зробити жодного висновку про композитора. Перший і невеликий твір, що, очевидно, носить відому на Волині назву, – це пісня в ритмі мазурки. Прелюдія до неї дуже легка, вірш О. Горзи підібраний зі смаком, музика без претензій, що свідчить про людину з добрим смаком, здатну оцінити, що для чого підходить. Із подальших творів, якщо ми з ними познайомимося, винесемо щось більше. Тим часом у нас з'явився ще один подвижник і, правду кажучи, ще один соратник. Це – пан Костянтин Будкевич із Житомира, який опублікував цю пісню»* [23, шпальта 462].

¹² Текст «Від автора» закінчується словами: «Написав у Житомирі 21 січня 1860 року» [124, с. 8].

¹³ У бібліотеках вказують також 1865 і 1880 роки друку [145].

У 1861 році побачили світ шість пісень, об'єднані під назвою «Опус 1: Шість пісень для фортепіано» («Opus 1: «Sześć piosnek z towarzyszeniem fortepianu») [98, с. 201; 102, с. 245; 140].

На опус 1 Сікорський пише вже більшу та розгромну рецензію («Музичний рух». Варшава, 1861, №34):

«У 28-му номері минулого року ми згадували надіслану нам пісню «Зіронька», написану паном Яновичем і видану в Житомирі видавництвом Будкевича. Ми не могли тоді нічого певного сказати про заслуги композитора, бо з однієї пісні, чи хорошої, чи поганої, не можна зробити висновок. Однак нам здавалося, що в майбутніх творах, передвістя яких було закладено в назві першого, ми знайдемо щось, що підтверджує ледь помітні натяки на добрий смак, характер і, можливо, навіть самобутність деяких музичних виразів, принаймні якусь оригінальність фактури. Без однієї з цих рис ми не зрозуміємо композитора. Зізнаємося, що з п'яти наступних пісень пана Яновича, що належать до того ж видання, що й позначена першим номером, ми не можемо нічого додати, або, чесно кажучи, не хочемо, бо це, ймовірно, зашкодить авторові. Насправді, жодна з цих п'яти пісень нічим не виділяється, як ми загалом зазначали вище, як достоїнства нового композитора. Що ж до музичного смаку, то можна лише сказати, що його не можна відкинути, виходячи з цих пісень, бо смак можна розвивати. Сьогодні він дуже слабкий, і тим слабкіший, що вибір віршів, на які пан Янович поклав музику, аж ніяк не є вдалим. Ці вірші немає за що похвалити, хоча вони досить плавні, і нас дивує, що пан Янович вирішив покласти їх на музику. Один із них, «Череп», навіть жакливо грішить проти доброго смаку. Якби хтось справді так розмовляв зі своєю коханою:

*Kiedy czerep mój z mogiły
Sęp do twej zanieś chatki,*

Niech ci dar ten będzie miły

Jako szczątki z tej mogiły... i т. д.,

то їй, певне, довелося б стати відьмою, якби не прогнала його назавжди. Що ж можна сказати про смак композитора, який пропагує такі гидкі ідеї?

З огляду на загальну блідість текстів, музикант не зміг змусити себе взяти жодних своєрідних виразів і, змушуючи себе їх використовувати, не говорить нічого нового та застосовує сказане хибно. Як, наприклад, можна обрати серйозний, урочистий, жахливий тремоландо для закликання весни: «О весно, прийди весно, прийди царице квітів!..»?

Як можна складати музику для співу і мати таке слабке відчуття ритму, як у пана Яновича, не знаючи, що довгі склади вимагають сильних частин такту? Немає потреби ретельно шукати порушень цього природного закону в піснях, про які йдеться. Достатньо взяти для рецензії одну з них, наприклад, «Весну», а порушення можна знайти майже скрізь.

Ідеї пана Яновича досить гладкі, але безсилі; гармонія добра, але інертна; фактура співу та інтерлюдій плавна, але сонна; одне слово, майже нічого поганого, але все жахливо нудно.

Але ж це перший опус! І саме тому ми вирішили розповісти авторові голу правду, хоча, можливо, прикру. Нам здається, що йому бракує обізнаності з найкращими речами в музиці, і саме тому його музичне бачення не може піднятися над буденністю; він також, здається, сприймає свою готовність щось зробити як достатню для того, щоб це щось мало вищу цінність. Звідси брак вогню, сили, винахідливості, навіть ефективності – якостей, що є результатом або пристрасного почуття, або глибокого бачення, або вищої науково-технічної освіти.

Другий опус пана Яновича не слід публікувати найближчим часом, навіть якщо він і буде кращим за перший» [36, шпальти 541–543].

Анджей Янович не задовольнився роллю покірного та пасивного слухача в'їдливих повчань визнаного метра музичної критики та надіслав у редакцію «Музичного руху» свої розлогі контраргументи, які були вміщені в супроводі не завжди об'єктивних і коректних коментарів редакції (див. виноски: прим. ред. «М. р.») в № 50 журналу за цей же рік. Оскільки ця полеміка стала свого часу широко відомою від Києва до Парижа, ознайомимося з листом композитора до редакції журналу в повному обсязі:

«Я ніколи не мав ані бажання, ані хисту вести полеміку, особливо на тему музики, про яку досі, ніби про алхімію, можна було безкарно говорити й писати все, що завгодно. Глибоке розуміння цього мистецтва досі так рідко зустрічається серед нас, що найчастіше кілька сміливців, здобувши авторитет у цій галузі, jure sacro¹⁴, розмахують ним наліво і направо, втоптуючи в землю все, що трапляється їм на шляху, тоді як широка публіка, не вникаючи в суть справи, обмежується будь-яким готовим судженням. Така тактика поширюється тим безпечніше, що будь-які протести проти неї рідко мають честь бути опублікованими, будучи приреченими на спалення як бунтівний шепіт проти нескасованих декретів аристократів. Зважаючи на все це, я спокійно зносив різні нападки з різних боків¹⁵, сподіваючись, що вони нарешті поступляться місцем сумлінній та неупередженій критиці, якої давно прагнуть у нас мислячі люди. Перекоаний, однак, що попри чудовий прогрес у інших галузях наша критика все ще залишається на початковому етапі, тому я наважуюся відповісти хоча б для того, щоб переконати шановних рецензентів, що моє

¹⁴ закон втрачає чинність.

¹⁵ Було б цікаво дізнатися, де, крім цього листа, автор був атакований і чому він не спростував звинувачення всіх аристократів одним махом? Хіба що думки всіх «шановних рецензентів» щодо композицій автора є однотайними (прим. ред. «М. р.»).

мовчання поки що не дає їм права зараховувати мене до тих, хто визнає всі їхні судження непогрішимою істиною.

Редактор «Музичного руху» у вищезгаданому випуску свого тижневика, люб'язно звертаючи увагу на мої пісні, коментує їх так: «З пісні «Зіронька», написаної паном Яновичем, яку нам надіслали, ми не могли тоді нічого певного сказати про заслуги композитора, бо з однієї пісні, чи хорошої, чи поганої, не можна зробити висновок. Однак нам здавалося, що в майбутніх творах, передвістя яких було закладено в назві першого, ми знайдемо щось, що підтверджує ледь помітні натяки на добрий смак, характер і, можливо, навіть самотність деяких музичних виразів, принаймні якусь оригінальність фактури. Без однієї з цих рис ми не зрозуміємо композитора. Зізнаємося, що з п'яти наступних пісень пана Яновича, що належать до того ж видання, що й позначена першим номером, ми не можемо нічого додати, або, чесно кажучи, не хочемо, бо це, ймовірно, зашкодить авторові».

Ця справді християнська толерантність викликала в мене ще більше захоплення, бо вона була повністю підтверджена продовженням тієї ж статті: «Жодна з цих п'яти пісень, – пише далі рецензент, – нічим не виділяється, як ми загалом зазначали вище, як достоїнства композитора». А оскільки, перераховуючи ці чесноти, він додає, що без однієї з них не зрозуміє композитора, то цілком зрозуміло, що він не хоче робити жодних висновків із моїх творів, щоб уникнути несприятливих узагальнень.

Не згадуючи вже про смак, в якому, як побачимо нижче, мені геть відмовили, дозвольте мені запитати рецензента: чи справді він переконаний, що достоїнства, надані ним у рецепті для нових композиторів, самі собою – навіть окремо взяті – вже є достатньою кваліфікацією для композитора?